

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Cilt/Volume: 5 Sayı/Issue: 1

GÜZ 2018

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ, Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ
Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN, Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof.Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),
Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Abdulkhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİGÖK (Muş Alparslan Ünv.) Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof.Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof.Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),
Prof.Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Cemalettin ERDEMÇİ (Siirt Ünv.), Prof.Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),
Prof.Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof.Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof.Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),
Prof.Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof.Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof.Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),
Prof.Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof.Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),
Prof.Dr. Abdullah TAŞKESEN (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Nusretin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç.Dr. Abdulkhakim KOÇIN (TBMM),
Doç.Dr. Abdulsasır SÜT (Bingöl Ünv.), Doç.Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),
Doç.Dr. Metin YIĞIT (Dicle Ünv.), Doç.Dr. Mustafa AGÂH (Bingöl Ünv.),
Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),
Dr. Öğr. Üyesi Sezayi KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.),
Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazılarının bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bingöl Araştırmaları Dergisi, SOBIAD, İdealonline, Google Scholar ve İSAM veri tabanları tarafından taranmaktadır. Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İÇdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Basım: Güz 2018

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN Bingöl Üniversitesi
Doç. Dr. Hamza ALTIN Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TOSUN Munzur Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin BARS Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Naim DÖNER Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü ÇALIŞKAN Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba ERAY BIBER Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi, Ebru ÇOBAN Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ELALDI Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed ÇETKİN Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM/ Yaşar BARAKAZİ	5
EDİTÖRDEN/ Ömer TOKUŞ	7
Mahmut GİDER	
KİĞİLİ ŞEYH SELİM EFENDİ’NİN DÜNYA ALGISİ	9
Mehmet Şirin AYIŞ	
BİNGÖL HALİDİ ŞEYHLERİNİN OSMANLI RUS SAVAŞI İLE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI’NDA GÖSTERDİKLERİ YARARLILIKLAR	29
Yılmaz IRMAK	
BİNGÖL HALK HEKİMLİĞİ	49
Faruk KAYMA-Nurullah ESENDEMİR	
BİNGÖL YÖRESİNDEN DERLENEN MASALLARIN ÇOCUK EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	75
Erol YILMAZ	
BİNGÖL’DE YEREL GAZETECİLİĞİN 70 YILLIK TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ	93
Uğur AVA	
KİTAP TANITIMI	109

TAKDİM

Saygıdeğer Okurlar,

Bingöl, farklı kimliklerden insanların huzur ve güven içerisinde yaşadığı şehirlerimizden biridir. Farklılıkların renkliliğe dönüşerek huzurla özdeşleştiği böyle bir muhitin folklor, tarih vb. alanlarıyla alakalı yapılan çalışmalar, büyük bir değer kesp ettiği için artarak devam etmelidir. Zira ihtiyaç duyulan hassasiyet ortaya konulmadığı takdirde, şehrin birçok kültür hazinesi unutulmaya yüz tutar. Bu hususta Üniversitemizle birlikte ortak proje ve akademik çalışmaları arttırma çabası içerisinde olup mevcut kültürel mirasa yeni katkı sağlayarak Bingöl'e karşı vicdanî ve tarihî mesuliyetimizi yerine getirme uğraşı içerisindeyiz. Özellikle *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin yaptığı çalışmalar aracılığıyla şehrimizle alakalı bilgi hazinemizin gittikçe artmakta olduğuna şahit olmaktayız. Bu durum, ilgili çalışmalara yoğunlaşma konusunda şevkimizi daha da arttırmaktadır. Bu cümleden *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin 9. sayısını sizlere takdim etmenin mutluluğu içerisindeyim. Dergimizin bu sayısı, şehrimizim folklor, edebiyat, eğitim, basın tarihi vb. konularıyla alakalı kıymetli araştırma makalelerini ihtiva etmektedir.

Değerli vakitlerini ayırıp büyük emeklerle şehrimize dair literatürün oluşmasına ve çoğalmasına katkı sunan pek muhterem makale yazarlarına Bingöl halkı adına teşekkür ediyorum. Öte yandan bu değerli çalışmanın öncülüğünü yapan *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin Onursal Editörü Bingöl Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörü kardeşlerime de şükranlarımı sunuyorum.

Yücel BARAKAZİ
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Muhterem Okurlar,

Bingöl Araştırmaları Dergisi'nin 2018 Güz dönemine ait yeni sayısını sizlerle paylaşmaktan mutluluk duymaktayız.

Yayın hayatına 2014 yılında başlayan dergimiz bahar ve güz dönemi olmak üzere yılda iki sayı ile düzenli olarak yayın hayatını sürdürmektedir. Dergimiz, Bingöl'ün siyasi, sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel hayatının farklı yönlerine dair araştırmaları toplamayı, derlemeyi ve yayınlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda *Bingöl Araştırmaları Dergisi*, Bingöl ve çevresine dair oluşumuna vesile olduğu bilimsel ve akademik bilgi birikimini, üniversiteler, kütüphaneler ve internet yoluyla bütün dünyanın ilgisine sunmaktadır. Bundan sonraki süreçte DergiPark üzerinden yayın hayatını devam ettirecek olan dergimiz, İdealonline ve İSAM gibi veri tabalarında taranmaya başlamış olup Akademik Araştırmalar İndeksi'nde (ACAR İNDEKS) taranmak üzere müracaatını yapmıştır.

Dergimizin bu sayısında "*Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı*", "*Bingöl Halidî Şeyhlerinin Osmanlı Rus Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı'nda Gösterdikleri Yararlılıklar*", "*Bingöl Halk Hekimliği*", "*Bingöl Yöresinden Derlenen Masalların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi*", "*Bingöl'de Yerel Gazeteciliğin 70 Yıllık Tarihine Genel Bir Bakış*" konu başlıklarıyla beş makaleye ve bir de kitap tanıtımına yer verilmiştir.

Makaleleriyle dergimizin bu sayısına katkı sunan yazarlarımıza ve bu makalelerin okunup değerlendirilmesinde emek sarf eden hakemlerimize teşekkür ediyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

KİĞİLİ ŞEYH SELİM EFENDİ’NİN DÜNYA ALGISI

Mahmut GİDER*

Özet

Tasavvufi şiirler, manevî kültürün aktarılması konusunda büyük bir önem taşımaktadır. Bu tematik çalışmada, Çapakçur (Bingöl) bölgesinin önemli âlim ve şeyhlerinden biri olan Kiğılı Şeyh Selim Efendi’nin “Divan”ı incelenmiş, şiirlerinde hayatın idame ettirildiği yer ve imtihan mekânı olan “dünya”nın muhtelif tasavvurlara konu edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla önce İslam’ın ana kaynakları (Kur’ân-ı Kerim ve hadis) ve tasavvufi anlayış bağlamında dünyanın ele alınma biçimi, Kiğılı Şeyh Selim Efendi’nin hayatı, Divanı ve edebî yönü hakkında teorik bilgiler verilmiş, akabinde şairin “dünya” algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dünya, Kiğılı Şeyh Selim Efendi’nin şiirlerinde daha çok geçici olma özelliğiyle nazara sunulmuştur. Olumsuz kavram ve durumlarla (zindan, zalimlerin meydana, sıkıntı veren fikir, yılanın zehri vb.) tavsif edilerek doğrudan ve göndermelerle âhret ile karşılaştırılmış; aslı vatan olarak düşünülen âhirete göre değersiz görülmüştür. Soyut kavram ve durumlarla ilişkilendirilerek tasvir edilen dünya, kozmik bir mekândan ziyade etik bir değer olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan, Tasavvuf, Kiğılı Şeyh Selim Efendi, Dünya, Algı.

SHEIK SELİM EFENDİ’S PERCEPTION OF THE WORLD

Abstract

Sufi poetry is of great importance for the transfer of spiritual cultures. In this thematic study, “Divan” of Sheikh Selim Efendi from Kiğı, one of the important scholars and sheiks of Çapakçur (Bingöl) region, was examined and it was seen that “world”, the place where the life was resurrected in the poems and the examination place, was subject to various imaginations. Therefore, a related work on the understanding of poet’s “world perception” has been necessary. In this context, first of all, the theoretical information about the way of handling the world in the context of Islam’s main sources (Qur’an and Hadith) and Sufi understanding, the life, Divan and literary life of Sheikh Selim Efendi have been addressed; and then the poet’s “world” perception has been tried to be revealed.

The world has been presented in the poetry of Sheikh Selim Efendi from Kiğı with its being more temporary. By describing it with negative concepts and situations (dungeon, the square of the cruel, the distressing idea, the serpent, etc.), the world is compared directly and indirectly with the Hereafter; it is seen as worthless according to the Hereafter thought as the original homeland. The world, depicted in relation to abstract concepts and situations, has been treated as a moral value rather than a cosmic space.

Key Words: Divan, Sufism, Sheikh Selim Efendi from Kiğı, World, Perception.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

GİRİŞ

1. Dinî ve Tasavvufî Anlayış Bağlamında Dünya

Mutasavvıf bir şair olan Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin "dünya" algısı, din ve tasavvuf bağlamında şekillenmiştir. Özeldde mutasavvıf şairlerin genelde insanın tasavvur ve tahayyül âleminin şekillenmesinde din belirleyici bir faktör olduğu için dinî inancın ehemmiyetinin anlaşılması önem arz eder. Din, insanlık tarihinde düşünsel ve tecrübî hayatın en önemli konu ve gündemlerinden biri olmuştur. Bu hususla ilgili olarak Aliya İzzetbegoviç, insanın bulunduğu her yerde dinin de bulunduğunu¹, Bergson ise insanlık tarihinde ilim, sanat ve felsefeden yoksun insan topluluklarının bulunduğunu ve hâlâ da var olduğunu; buna mukabil dinsiz bir insan topluluğuna şimdiye kadar tesadüf edilmediğini ifade eder.² Bu yaklaşımlar, inanç olgusunun, insan hayatının inşâ ve ihyâsı konusunda ihtiyacın yanında fitrî olduğunu göstermektedir. Din, bir yaşam biçimi olduğu için başta dünya ve ahiret hayatının algılanma biçimi olmak üzere, insan hayatına dair birçok durum, dinî inanç bağlamında şekillenmiştir.

Dünya, Arapça "dünüv" veya "denâet" köklerinden türemiş "değersiz"³ ve "yakın"⁴ anlamlarına gelen bir sıfattır. Üzerinde/içinde hayatiyetin inşa edildiği yer, kozmik varlık⁵, "*başlangıcı ve sonu belli zaman ve mekân koridoru*"⁶ demektir. Dünya, alçak/en alçak anlamlarına gelen "ednâ sözcüğünün müennesi"⁷ olup "*terim olarak insanın ölmeden önceki hayatı, bu hayattayken ilişkisi içinde bulunduğu varlıklar ve bu varlıklarla ilgili eğilimleri, tutum ve davranışları anlamına gelir.*"⁸

Müslüman şairlerin dünya algısını, hayatı inşâ etme ölçülerini belirleyen ana kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir. Dünya, Kur'ân-ı Kerim'de mekânsal/coğrafi bir kavram/terim olarak ele alındığında "arz"⁹ sözcüğü ile ifade edilmiştir. Aslî vatan ve "dârü'l-karar"¹⁰ olarak bilinen âhiret ile karşılaştırmalı olarak ele alındığında ise dünyanın geçiciliği, aldatıcılığı nazara sunularak âhirete nispetle değersiz oluşu vurgulanır. Kur'ân-ı Kerim'de "oyun ve eğlence ye-

1 Aliya İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, terc. Salih Şaban, Klasik Yay., İstanbul 2011, s. 49.

2 İzzetbegoviç, s.50

3 Cafer Karadaş, *Zaman ve Mekan İçinde İnsan ve Kaderi*, Emin Yay., Bursa 2009, s. 45.

4 Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006, s. 129.

5 Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 214.

6 Karadaş, s. 46.

7 Karaman vd., s.129.

8 Karaman vd., s.129.

9 Karadaş, s. 46.

10 Karadaş, s. 46.

ri"¹¹, "süs, aldatıcı bir geçimlik"¹², "kısa ve geçici yer"¹³ gibi genellikle değersizleştirici, olumsuzlayıcı bir bağlam içinde tasavvur edilen dünyanın amaçsız olarak yaratılmadığı¹⁴, imtihan yeri olduğu¹⁵ ifade edilerek olumlu özellikleriyle de nazara sunulur.

Kur'ân-ı Kerim'de olumsuz algının daha baskın olmasının temelinde, dünyanın "âhiret kaygısını geri planda bırakan hayat tarzını"¹⁶ karşılması yani araç veya geçiş yeri iken insanlar tarafından amaç veya ebedî kalınacak mekân mesabesinde telakki edilmesi düşüncesi vardır. İslam inancına göre dünya için âhireti feda etme anlayışı ne kadar yanlış ise âhiret için dünyayı mutlak anlamda ötekileştirmek ve kerih görmek o kadar yanlıştır. Dünya geçici bir mekân ve imtihan zemini olduğu için hak ettiği değer nispetinde değer görmelidir.

Hadis-i şeriflerde Allah katında dünyanın, sivrisineğin kanadı kadar kıymetinin olmadığı,¹⁷ mü'minin zindanı, kâfirin cenneti olduğu¹⁸; dünya nimetlerine, onun süs ve güzelliklerine gönül kaptırmanın yanlış olduğu¹⁹ ifade edilir. Hadis-i şeriflerdeki bu olumsuz yaklaşımın nedenlerinden biri, Müslümanların dünyaya ve dünyevî nimetlere olan meyilleri hususundaki ölçsüzlükleridir. Zira yaratılış gayesi kulluk olan insanın dünyaya büyük bir değer atfetmesi, tezekkür mekânı olan gönlünü geçici ve değersiz dünyevî isteklerin tahassüsüyle meşgul etmesi doğru karşılanmaz.

İslam inancına göre dünya, "âhiretin tarlası"²⁰ ve imtihan zeminidir. Âhirette ebedî mutluluğu kazanmanın yolu, dünya hayatını doğru değerlendirmekle mümkündür. Kısa da olsa bir gerçeklik²¹ olan bu mekânın Allah'ın belirlediği sınırlar çerçevesinde değerlendirilmesi ve ona göre değer görmesi gerekir. "Dünyayı tamamen terk etmek insan fitratıyla çeliştiği gibi, âhiretten kopuk bir dünyaya yönelik de insan fitratıyla çelişir ve her ikisi de birer denge-sizlik örneğidir. Hristiyanlık, dengeyi âhiret lehinde bozmuştur. Bu durum,

11 En'âm 6/32.

12 Hadid 57/20.

13 Rûm 30/8.

14 Enbiya 21/16.

15 Mülk 67/2.

16 Süleyman Uludağ, "Dünya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, 1994, s. 22, İstanbul 1994.

17 İmâm Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn Elçilerin Efendisi'nden Sözcükler*, haz. Bekir Tuna, Konevi Yay., Konya 2006, s. 210.

18 İmâm Nevevî, s. 208.

19 İmâm Nevevî, s. 205.

20 Aclûnî, (İsmâîl b. Muhammed), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs I-II*, Thk. Yûsuf b. Muhammed el-Hac Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, Dımeşk 2001, C. 2, s. 142.

21 Bünyamin Açıklık, *Kur'an'da Dünya Hayatına Verilen Değer* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005, s. 297.

insan fitratıyla çeliştiğinden, Hristiyanlar bunu devam ettirememiş ve her ifrat tefriti doğurur prensibince, çok geçmeden karşıt aşırı uca doğru yol alma süreci içerisinde girmişlerdir. Bu defa da dengeyi dünya lehinde bozmuş ve neticede dünya-âhiret dengesini yakalayamamışlardır.”²²

İslam'ın bir yorumu olup daha çok “hâl ilmine”²³ dayanan tasavvufun amacı, nefsin terbiye edilmesi, ruhun arındırılması böylece Mutlak Varlık'a duyulan erişme isteğinin (fenâfi'llâh) gerçekleşmesidir.²⁴ İslam edebiyatına ait şiirin ana kaynaklarından biri olan tasavvuf, zengin terminolojisiyle mecazlarla yüklü sembolik bir dilin oluşması konusunda tekke-tasavvuf ve divan şiirine büyük katkı sağlamıştır. Bu bağlamda tasavvufi bir ıstılah olarak dünya, “*insanı Allah'tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey, mal, menfaat, itibar, mevki, hırs, şan ve şöhrat*”²⁵ anlamlarına gelmektedir. Bu tanımlamaya bakıldığında, tasavvufi anlayışta da dünyanın olumsuz bir bakış açısı ile değerlendirildiği görülmektedir. Bu bakış açısının temelinde, mutasavvıf şairlerin kâinat anlayışının “vahdet-i vücûd” nazariyesi bağlamında şekillenmesi düşüncesi vardır. Vahdet-i vücûd nazariyesine göre varlık tektir, o da Mutlak Varlık olan Allah'tır. Allah dışında varlık olarak telakki edilen her şey, ârâz/hâdis olarak görüldüğü için tecelli, gölge veya yansıma olarak kabul edilmiştir. Kevnî bir âyet olan dünya da aynı mesabede görülmüştür.

İlk mutasavvıflar, dünyayı “âfet, nîmet ve âyet”²⁶ olarak algılamışlardır. Bu kavramlardan “âyet” ve “nîmet” mutasavvıfların dünya algılarının olumlu; “âfet” ise olumsuz olduğunu göstermektedir. Sonraki dönemlerde Müslümanların dünya hayatına olan teveccühleri artınca tasavvuf ehli, ifrat ve tefrit sınırlarını zorlayarak dünya ile aralarına keskin sınırlar, büyük mesafeler koymuşlardır. Bu bağlamda “*takvâ, zühd ve verâ*”²⁷ ile hayatlarını tanzim edip, “*Allah korkusunu, Allah sevgisi ve kurbiyet motifinden daha fazla tahassüs etmişlerdir.*”²⁸; “*Yerin altını, üstünden daha sevimli*”²⁹ görüp “*dünyaya karşı*

22 Şehmus Demir, *Kur'an'ın Dünya Hayatına Bakışı ve Dünya Âhiret Münasebeti* (Yayımlanmamış YüksekLisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, s. 16.

23 Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2008, s.13.

24 Üstüner, s. 3.

25 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2005, s. 112.

26 Zafer Erginli, “Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünya Algısına Toplu Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, s. 69, Bursa 2006.

27 Afffi, (Ebu'l Alâ), *Tasavvuf İslam'da Manevî Hayat*, çev. Ekrem Demirli- Abdullah Kartal, İz Yay., İstanbul 2009, s. 99.

28 Afffi, s. 100.

29 Afffi, s. 103.

*açık bir düşmanlık, terk ve redde*³⁰ varan bir anlayışla yaklaşmışlardır. Bu anlayışı daha ileriye götürerek dünyayı “âlem-i kevn ü fesad”³¹ olarak görmüşlerdir. Oysaki *“İslam, insanları dünyayı bütünüyle terke ve ondan kaçmaya değil, zâhidliğe ve dünyayı küçümsemeye çağırılmaktadır. Muayyen ölçülerde Allah’a kulluğa çağırırken, her şeyi bırakarak, ibadete yönelmeyi istememiştir. Dünya hayatından ve helal rızıklardan mâkul bir payın alınmasını ister, her şeyi yasaklamaz. İslam dünyaya geçicilik, intikal, değişim yeri ve âhretin tarlası; âhret ise bekâ, ebedilik, sürekli nimet veya azap yeri olarak bakılmasını istemektedir.”*³²

2. Kiğili Şeyh Selim Efendi’nin Hayatı ve Edebî Yönü

Çapakçur (Bingöl) bölgesinin büyük âlim ve şeyhlerinden biri olan Kiğili Şeyh Selim Efendi, 1813 yılında Bingöl’ün Kiği ilçesine bağlı Aznafer (Doğan-kaya) köyünde doğdu. “Karbaşan aşiretine”³³ mensup olan Kiğili Şeyh Selim Efendi, ailesiyle birlikte Haraba (Ayvadüzü) köyüne yerleşti. Dinî eğitimi babası İsmail Ağa, Şeyh Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî ve Şeyh Ali Septi’den aldı. Şeyh Ali Septi’nin etkisiyle Nakşî Tarikatı’nın Hâlidîye koluna intisap etti. Nakşîliğin bölgede yayılması hususunda hizmetleri oldu. Dönem’in Erzincan valisi Mehmed Zeki Münir Paşa ile manevî dostluğunu devam ettirip onun iltifatlarına mazhar oldu.³⁴ Başta Bingöl ve Erzurum olmak üzere bölgenin birçok yerinde ilim ve irşâd faaliyetlerinde bulundu. 1898 yılında Haraba köyünde vefat etti. Köye hâkim bir tepenin üstüne defnedildi. Sonradan mezarının üstüne bir kubbe (türbe) yapıldı.³⁵

Kiğili Şeyh Selim Efendi aynı zamanda bir şairdir. Onun muhtelif zamanlarda kaleme aldığı şiirler, Molla Halis Selimefendigil tarafından derlenmiş ve “Divan” adıyla yayımlanmıştır. Eser, Arap ve Latin alfabeleri ile tab’ edilmiştir. “Divançe” veya “Divan-ı nâ-tamam” olarak görülmesi gereken bu eserde “kaside” olarak adlandırılmış, muhteva açısından tekke-tasavvuf şiirinin özelliklerini taşıyan 20 tane şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 14 tanesi Türkçe, 4 tanesi Kürtçe, 1 tanesi Türkçe-Kürtçe, 1 tanesi de Türkçe-Arapça olarak yazılmıştır.

30 Affî, s. 98.

31 M. Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divanı’nın Tahlili*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 46.

32 Affî, s. 98.

33 Mehmet Şirin Ayış, “Bingöl ve Çevresinde Hâlidîlik”, *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidîliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi (Ulusal Sempozyum)*, (ed. Orhan Başaran), Bingöl Üniversitesi Yay., Bingöl 2017, s. 285-287; Sebahattin El-Çanî, *Ulemauna Mine’l-Müderri-sine fi’l-Karni’l-İsrîne*, Daru’r-Ravda, İstanbul 2016, s. 186.

34 Molla Halis Selimefendigil, *Kiğili Şeyh Selim Efendi Divanı*, Kent Yay., İstanbul 2007, s. 17-18.

35 Ayış, s. 285.

Divan'da "Yaralı Kalp"³⁶ başlığıyla kaleme alınan 2. kasidenin bazı mısraları Kürtçe;

*Eyâ dilber! Ji eşqa te,
Dilê min pır perîşâne
Senin hüsünle sergeşte
Dibim her subhê perwâne.*³⁷

"Sabır"³⁸ başlığı ile kaleme alınan 13. kasidenin tekrar eden mısraı (narat) Arapça olduğu için bu kasideler, müllemmâ şiir özelliği taşımaktadır:

*Bülbül nedir ağladığın?
Es-sebru mitahü's-sürûr
Cân u ciğer dağladığın
Es-sebru miftahü's-sürûr*³⁹

"Kaside" başlığıyla adlandırılıp numaralandırılan şiirler, aruz vezni ile yazılmalarına rağmen divan edebiyatının önemli ve yaygın nazım şekillerinden biri olan kaside nazım şeklinin özelliklerini taşımamaktadır. Daha çok "dörtlük" nazım birimi ile yazılan şiirlerde kullanılan vezinler şunlardır:

Şiirlerde Kullanılan Vezinler	Şiir Numaraları
Müstef'ilün/ Müstef'ilün	5, 7, 12, 13, 14, 18,19
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	2, 3, 4, 8, 16, 17
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün	1, 9, 11
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün	6, 20
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün	10
Mef'ülü/ Mefâ'ilün/ Mef'ülü/ Mefâ'ilün	15

"Müstef'ilün/ Müstef'ilün" vezni ile yazılan şiire örnek:

*Eyle kabul fermânını,
Terk et cihân ü cânını;
Tâ bulasın cânânını.
Yalvar güzel Allah'a sen,
Yapış ezel dergâha sen.*⁴⁰

"Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün" vezni ile yazılan şiire örnek:

36 Selimefendigil, s. 39.

37 Selimefendigil, s. 39.

38 Selimefendigil, s. 137.

39 Selimefendigil, s. 137

40 Selimefendigil, s. 129.

*Elim boştur, yüzüm kare,
Velâkin âşık-ı zârem,
Garibem yolları bilmem,
Geleyim ya Resulullâh!⁴¹*

Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin şiirleri, anlam ve üslup bakımından tekke-tasavvuf şiirine ait özellikler taşımaktadır. Şiirlerde dinî ve tasavvufî terminolojiye ait Arapça ve Farsça sözcük fazla kullanılmışsa da şiirler anlam açısından açıktır. Kiğılı Şeyh Selim Efendi, dinî ve tasavvufî düşüncelerini aktarma konusunda şiirini araç olarak kullanmıştır. Özellikle Allah aşkını ve peygamber sevgisini yoğun bir biçimde işlemiştir. Didaktik söyleyişin hâkim olduğu şiirlerinde yer yer lirik söyleyişe de tesadüf edilmektedir. Münacaat, naat, methiye, mersiye, bahariye ve nasihatnâme türlerinin yaygın olduğu şiirlerinde uluhiyyet makamlarına karşı duyulan acziyyet dile getirilmiştir:

*Ey padişâh-ı zü'lcelâl!
Ey bî-misâl u bî-zevâl
Ya Rab beni etme melâl
Ya ben kime yalvarayım!⁴²*

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, isminden (Selim) hareketle şiirlerinde "Sin ü Lam" mahlasını kullanmıştır:

*Gelin tövbe kılın kardaş
Bu Sin ü Lam'dan ahz edin
Vasiyetnâmedir size
Size rahm eyleye Rahmân!⁴³*

3. Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı**

Tekke tasavvuf kültüründe yetişen şairlerin dünya algıları, Hallâc-ı Mansûr, İmâm Gazzalî, Hasan Basrî, İbnü'l-Arabî, Hoca Ahmet Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Abdülkâdir-i Geylânî, Hâce Bahâeddin Şâh-ı Nakşibend gibi büyük mutasavvıfların düşünceleri çerçevesinde şekillenmiştir. Nakşîliğin Hâlidîye tarikatına intisap eden Kiğılı Şeyh Selim Efendi, şiirlerinde "dünya"yı daha çok olumsuz durumlarla tavsif ederek "geçicilik" ve "yokluk" fikirleri bağlamında ele aldığı için onun dünya algısının şekillenmesinde hâkim dinî ve tasavvufî anlayışın belirleyici olduğu düşünülmektedir.

41 Selimefendigil, s. 83.

42 Selimefendigil, s. 141.

43 Selimefendigil, s. 51.

** Çalışmada kullanılan şiirler, tashîh edilmiştir.

3.1. Geçici Bir Mekân Olarak Dünya

Tasavvufî anlayışa göre varlıkların değersiz görülme nedenlerinden biri geçici olmalarıdır. Dünya hayatı geçici olduğu için dünyaya muhabbet veya meveddetle bağlanmak doğru karşılanmaz. “Gerçek hayat Allah’ta ve O’na yakınlıkta bulunur. Bu dünyanın aksine, gelecek dünya ebediyen sürecektir; çünkü o Hakk’a yakın bir konumdadır.”⁴⁴

Tasavvuf ehli, geçici mekânlara gönülden bağlanmayı doğru bulmadığı için onların geçiciliğini nazara sunarlar. Bu bağlamda Kiğılı Şeyh Selim Efendi, bu dünyanın geçici, asıl vatanın ise bekâ âlemi olduğunu söyler. “Küllü men ‘aleyhâ fân”⁴⁵ ayetinden iktibas yaparak dünyanın geçiciliğine dair düşüncesini ayet ile destekler:

*Bunlar geldiler dünyaya,
Bu fadl ile belağatla
Sonuci gittiler bundan
Bekâda tuttular evtân.*⁴⁶

*Terk edenler şöhreti, insân olur.
Mâsivâdan el çeken sultân olur.
Bu cihânın yok bekâsı bil yakîn.
Hak buyurdu: “Küllü şey’in fân” olur.*⁴⁷

3.1.1. Misafirhâne

Geçici bir mekân olan dünya, dinî ve edebî metinlerde misafirhane ve han gibi mekânlara benzetilerek tasvir edilir. Dünya hayatı kısa olup “rahatlık ve kurbiyyet”⁴⁸ yeri olarak bilinen âlem-i ervâh ile âlem-i berzâh arasındaki süreci karşıladığı için misafirlik ile aynı mesabede görülür. Misafirin ev sahibi üstünde keyfî bir tasarrufu söz konusu olamayacağı gibi insanın da geçici kalınan bir mekân (dünya) üzerinde mutlak tasarrufu söz konusu olamaz. Ebedî âlem, âhîret olduğu için dünya, misafirhane gibi “eşik mekân” özelliği taşır. “Bir mekânı eşik mekân kılan özelliklerin başında zaman mefhumu gelir. Bu bağlamda zamansal açıdan geçici, mekânsal açıdan geçiş zemini ola-

44 Sachiko Murata-William C. Chittick, *İslâm’ın Vizyonu*, çev. Turan Koç, İnsan Yay., İstanbul 2015, s. 289.

45 Rahman 55/26.

46 Selimefendîgil, s. 47.

47 Selimefendîgil, s. 67.

48 En-Nedvî, (Abdu’l-Bârî), *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Türk Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2009, s. 229.

*rak görülebilecek her mekân, eşik mekân olarak değerlendirilmelidir.*⁴⁹ Şair, dünyayı misafirhaneye; insanın dünya hayatını ise seyir hâlindeki kervana benzeterek geçici mekânlara bağlanmanın yanlışlığını, aslî yurdun (cennet) önemsenmesi gerektiğini düşünür:

*Kimi koydu sizi koya,
Misafirhânedir tahkîk.
Misafirhâneye konduk,
Bugün yarın gider kervan.*⁵⁰

*Değildir yurdumuz bu yer,
Misafirler makamıdır.
Misafirhaneye konduk,
Bugün yarın gider insan.*⁵¹

3.1.2. Dünyanın Peygamber ve Hükümdarlara Kalmaması

Bir mekânın geçiciliği ve değersizliği ifade edilirken başvurulan yollardan biri, söz konusu mekânın peygamber ve hükümdarlara kalmaması durumunun nazara sunulmasıdır. Bu bağlamda Kiğili Şeyh Selim Efendi, dünyanın Hz. Muhammed'e, O'nun ashâbı ve ehl-i beytine bile kalmadığını ifade ederek dünyanın manevî anlamda Allah'ın ihsanına nail olmuş zatlara dahi kalmadığını, yani İlahî muradın da dünyaya karşı mesafeli olma noktasında olduğunu düşünür:

*Kamu ashâb u ehl-i beyt
Fenâdan oldular rihlet
Bunlardan almadın ibret
Ne gâfilsin eyâ insân!*⁵²

Dünyanın güneşi,⁵³ cihanın serveri⁵⁴, âlemlerin padişahı ve on sekiz bin âlemin nam ve nişanı⁵⁵ olarak yaratılan Hz. Muhammed'in dünyadan âhirete irtilişi, dünyanın Kiğili Şeyh Selim Efendi'nin tahayyül âlemindeki durumunu iyice değersizleştirmiştir. Zira Hz. Muhammed, âlemin aslı, Rahman'ın sırrı⁵⁶ ve "Rahmeten li'l-âlemin"⁵⁷ olarak yaratılmıştır. Müslümanların en önem-

49 Mahmut Gider, *Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Mekân Tasavvuru* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2017, s. 106.

50 Selimefendigil, s. 43.

51 Selimefendigil, s. 51

52 Selimefendigil, s. 45.

53 Selimefendigil, s. 149.

54 Selimefendigil, s. 153.

55 Selimefendigil, s. 185.

56 Selimefendigil, s. 33.

57 Selimefendigil, s. 187.

li amaçlarından biri, Hz. Muhammed'in şefaatine mazhar olup âhirette ona yakın/komşu olmaktır. Bu bağlamda Kığılı Şeyh Selim Efendi, Hz. Muhammed'e muhtaç olduğunu⁵⁸, O'nun içinde olmadığı bir dünyayı/âlemi istemediğini, ona yakın olmadığı takdirde, cennet ve âhireti de istemediğini söyler. Bu yaklaşım, şairin İlahî rızayı, sevgilinin (Hz. Muhammed) kurbiyyetini her şeyden fazla önemseydiğini göstermektedir. Tasavvufî anlayışta sevgiliye (Allah/Peygamber) yakın olma arzusu, cennet dâhil her şeyden üstün tutulur:

*Haram olsun bana, sensiz bu dünya
Eğer cennet eğer ol dâr-ı ukbâ⁵⁹*

Büyük İskender, Aristoteles'ten dil, edebiyat, siyaset ve felsefe derslerini almış; başta Persler olmak üzere birçok devletle mücadele etmiş, büyük başarılar kazanmış, bu başarılarının sonucunda Doğu ve Batı'da büyük bir coğrafyaya hükmetmiştir.⁶⁰ Dünyanın geçiciliğini anlattığı "Nasihâtler" şiirinde Kığılı Şeyh Selim Efendi, bütün dünyaya hükmedip denizlerden bile haraç alan İskender'e hükmünün/otoritesinin yarar sağlamadığını ifade ederek maddî anlamda güç elde etmiş, otoritesini mutlak anlamda sağlamış hükümdarlara dahi dünyanın kalmadığını düşünür:

*Cihâna geldi İskender,
Serâser gezdi dünyayı,
Geçürdi âleme hükmü,
Haraç alırdı deryâdan⁶¹*

3.2. Varlık-Yokluk Bağlamında Dünya

Tasavvufî anlayışın varlık telakkisi "vahdet-i vücut" ve "tecelli" nazariyeleri bağlamında şekillenir. Vahdet-i vücut nazariyesine göre Allah, mutlak ve tek varlık iken; varlık olarak telakki edilen diğer nesnelere/şeyler, ayna görüntüsü, gölge, yansıma ve "yanılsamalardan"⁶² ibarettir. Tecelli nazariyesine göre ise Allah, bilinmek muradı ile diğer varlıkları yaratmıştır. Yani İlahî bir tecelli olan "kâinat, sonsuz sayıda aynacıktan oluşan tek bir aynaya benzetilir ve her bir aynacıkta hepsi mutlak varlık olan Allah'tan yansıyan farklı görüntüler parlamaktadır."⁶³ Bu bağlamda bizim gayb ve şehadet âleminde -Allah dışında-varlık olarak telakki ettiğimiz her şey, İlahî tecellidir. Kığılı Şeyh Selim Efendi, dünyayı geçici gölge, yalan hayal ve lâ makam olarak algılamakla Mutlak Varlık'a göre ârâz olma özelliğini nazara sunar.

58 Selimefendigil, s. 115.

59 Selimefendigil, s. 111.

60 Nimet, Yıldırım, Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yay., İstanbul 2008, s. 427-428.

61 Selimefendigil, s. 45.

62 Murata- Chittick, s. 292.

63 Nazmi Özerol, "Hayâlî Bey'in "Dünya" Algısı", *Turkish Studies*, C. 7/4, Ankara 2012, s. 2547.

3.2.1. Gölge

Tasavvufta “gerçeklik fikri” açıklanırken “yokluk” mesabesinde görülen varlıklar gölgeye benzetilir. Varlığa dair ideallerıyla mutasavvıfları etkileyen Platon’un “mağara istiaresi” bu bağlamla alakalıdır. Gölge, her ne kadar bir varlığın yansıması olsa da söz konusu varlığı aynen yansıtmaz. Varlığını ışığa borçlu olduğu için ârâzdır. Kişili Şeyh Selim Efendi, dünyayı geçici bir gölgeye benzeterek Mutlak Hakikat’e göre ârâz, yansıma, yokluk oluşuna; âhiret hayatına göre ise geçici oluşuna işaret eder:

*Benzer bu zill-ı zâile
Yahut hayâl-ı bâtıla;
Dalma bu fikr-i gâile
Yalvar güzel Allah’a sen
Yapış ezel dergâha sen.⁶⁴
Bu dünyâ zill-ı zâildir,
Bu hem gaddâr u kâtildir;
Bu hem dostuna bağîzdir,
Teâlallah olur düşman⁶⁵*

3.2.2. Hayal

Hikemî şiirlerde verilmek istenen düşüncenin etkili olması ve doğru anlaşılması için kavramlar, karşıtlarıyla değerlendirilir. Kişili Şeyh Selim Efendi’nin dünyayı temelsiz ve yalan bir hayal olarak görmesi, dünyanın değersizliği bağlamında değerlendirilebileceği gibi varlık olarak kabul edilme sorunsalı bağlamında da değerlendirilebilir. İbn-i Arabî’ye göre âlem, bir vehimden ibarettir; onun gerçek bir varlığı yoktur.⁶⁶ “*Temel kabul, Allah’ın gerçek (Hakk) ve âlemin ‘Allah’tan başka’ olduğudur. Bu bakımdan, âlem gerçek dışıdır.*”⁶⁷:

*Benzer bu zill-ı zâile
Yahut hayâl-ı bâtıla;
Dalma bu fikr-i gâile
Yalvar güzel Allah’a sen
Yapış ezel dergâha sen.⁶⁸*

64 Selimefendigil, s. 131.

65 Selimefendigil, s. 49.

66 Toshihiko İzutsu, *İbn-i Arabî’nin Fusûs’undaki Anahtar Kavramlar*, çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yay., İstanbul 2005, s. 21.

67 Murata- Chittick, s.289.

68 Selimefendigil, s. 131.

Divan'da Hakk dışındaki varlıklar (on sekiz bin âlem) gerçek bir varlık olarak kabul edilmediği için hayal olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹ Böyle varlıkların nicelik bakımından fazla oluşu (on sekiz bin), varlık-yokluk veya gerçek-hayal noktasındaki durumunu değiştirmez:

*On sekiz bin âlem hayâl,
İlminden bir nokta misâl
Ey şe'ni a'lâ! Bî-zevâl
Ya ben kime yalvarayım⁷⁰*

3.2.3. Lâ Makam

Dünyanın "lâ makam" olarak algılanmasının nedeni, Mutlak Varlık'a nispetle "yok hükmünde" telakki edilmesidir. Zira "*Lâ' (yok) ile mâsivânın ve aşıyarın yokluğuna; 'İllâ' (vardır) sözüyle de Allah'ın varlığına hükmedilir.*"⁷¹ Kişili Şeyh Selim Efendi, lâ makamdan (dünya) firar edip Allah'a yalvarmanın ve ezeli dergâha yapışmanın elzem olduğunu ifade eder. Mutlak Varlık ile ünsiyetin gerçekleştiği ilk muhit/mekân elest bezmidir. Dolayısıyla "ezel dergâhı" terkibi ile elest bezmi veya vuslat diyarı olan âhîret kastedilmiştir. Dünya, yok hükmünde olduğu için mutlak manada huzur vesilesi olmaz. "Firâr etme" edimi, mücbir nedenlerden dolayı yaşanan mekân değişimini karşıladığı için bu yaklaşımdan, dünyanın insanı kaçtıracak kadar itici olduğu da anlaşılmalıdır:

*Geç lâ makâmdan kıl firâr,
İllâ deh-vâr eyle karâr,
Mecnûn gibi sen eyle zâr;
Yalvar güzel Allah'a sen,
Yapış ezel dergâha sen.⁷²*

3.3. Gurbet Sarayı

İslam inancına göre aslî vatan, âhîret hayatının menzilleri olan cennet ve ceheennemdir. Kur'ân-ı Kerim'de bu mekânlardaki hayatın ebedî, dünya hayatının ise geçici olduğu ifade edilir. Geçicilik fikri açıklanırken gurbet-sıla karışıklığından yararlanılır. Dünya gurbet, âhîret ise sıla olarak tahayyül edilir. Bu bağlamda Kişili Şeyh Selim Efendi, dünyayı gurbet sarayına benzetir ve böyle bir mekânda fakir olduğunu söyler. Dünyanın saraya benzetilmesinin nedeni, albenisiyle insanı cezbedip aldatici güzelliğiyle oyalamasıdır. Böyle bir dünyaya karşı fakrı benimseme anlayışı, şairin hayatını mutasavvıflar tarafından

69 Uludağ, 2005, s. 162.

70 Selimefendigil, s. 143.

71 Uludağ, 2005, s. 226.

72 Selimefendigil, s. 135.

yüceltilen “bir lokma bir hırka” anlayışına göre idame ettirme çabası içinde olduğunu gösterir:

*Serâ-i gurbet içre, ben fakîrem.
Hicâb-i gafleti içre, esîrem⁷³*

3.4. Külhan

Külhan, hamamın ocak kısmını teşkil eder. Ateş ve külün içinde bulunduğu bu mekân, değersizliği temsil ettiği için dünyanın benzetilene olarak tasavvur edilmiştir. Kişili Şeyh Selim Efendi “külhan” olarak gördüğü dünyaya gönülden bağlanmanın yanlış olduğunu ifade eder. Zira tasavvufa göre gönül, yalnızca Allah aşkını telezzüz etmekle iştigâl etmelidir. Bu yaklaşım, aynı zamanda dünyalık mansıpların peşine düşmenin insana sağladığı getirinin kül kadar değersiz olduğunu gösterir:

*Bağlama gönlün buna külhanedir.
Bunu seven hâsir u noksân olur.
Zehr-i mârdır bî-vefâ, kattâledir.
Tâbi olanın yeri nirân olur.⁷⁴*

3.5. Sıkıntı Veren Fikir

Fikir, bir varlık veya ifadenin zihindeki yorumu veya formudur. İfadenin mücessemleşme/somutlaşma sürecindeki hâllerinden biridir. Davranış, duygu veya düşüncenin somutlaşmış hâli olduğu için fikre göre daha gerçekçidir. Kişili Şeyh Selim Efendi’nin dünyayı sıkıntı veren fikir olarak algılaması ve böyle bir fikir ile iştigal etmenin yanlışlığını dile getirmesi, söz konusu mekânın “ezel dergâhı”na göre olan kıymetsizliği nedeniyledir. Tasavvufî anlayışa göre fikrin teşekkül yeri olan zihnin Mutlak Varlık dışındaki herhangi bir varlıkla iştigali yanlıştır:

*Benzer bu zill-ı zâile
Yahut hayâl-ı bâtila;
Dalma bu fikr-i gâile
Yalvar güzel Allah’a sen
Yapış ezel dergâha sen.⁷⁵*

3.6. Terk Edilmesi Gereken Yer

Tasavvufî anlayışa göre nefse yönelik olan her şey terk edilmelidir. Tasavvufî terk hâlinin dört şekli vardır: “terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî

73 Selimefendigil, s. 119.

74 Selimefendigil, s. 67.

75 Selimefendigil, s. 131.

ve *terk-i terk*.⁷⁶ Terk-i dünyâ hâli tecrübe edilirken dünya nimeti olarak düşünülebiyecek her şeye karşı züht ve fakr hâlleri takınılır. Bu hususta Mutlak Sevgilinin (Allah) bulunması/bilinmesi ve ezeli dergâhta vuslatın gerçekleşmesi için dünya ve canın terk edilmesi gerekir:

*Eyle kabul fermânını
Terk et cihân u cânını
Tâ bulasın cânânını
Yalvar güzel Allah'a sen
Yapış ezel dergâha sen*⁷⁷

3.7. Zalimlerin Meydanı

İnsanın dünya hayatındaki en büyük uğraşlarından biri, adalet arayışıdır. İslam inancına göre adalet-i mahzânın gerçekleşeceği yer, âhirettir. Kişili Şeyh Selim Efendi, gaddar ve katil olan dünyaya bağlanan kişinin Allah dostu olamayacağını ifade ederek dünyanın acımasızlığına, kulun yaşayacağı manevî düşüşe dikkat çeker. Bunun yanı sıra dünyayı zalimlerin meydanı olarak tasavvur ettiği için kulun Allah'a yalvarması, ezel dergâhına yapışması gerektiğini söyler. Bu yaklaşımıyla dünya hayatının olumsuz bir yönünü tasvir eder ve düçâr kaldığı bir olgunun yaygınlığını ifade eder:

*Bu dünyâ zıll-ı zâildir,
Bu hem gaddâr u kâtildir;
Bu hem dostuna bağızdir,
Teâlallah olur düşman*⁷⁸

*Kanma bu dünya fânidir,
Mü'minlerin zindanıdır,
Zalimlerin meydanıdır.
Yalvar güzel Allah'a sen,
Yapış ezel dergâhe sen.*⁷⁹

3.8. Yılanın Zehri

Yılan, bazı inanç ve mitolojilerde ihanetin sembolü olarak kullanılır. Bir varlığın benzetilene olarak kullanıldığında hain, vefasız ve katil olma özellikleriyle nazara sunulur. Kişili Şeyh Selim Efendi, dünyayı yılan zehrine benzeterek uzak durulması ve hatta kaçınılması gereken bir yer olarak algılar.

76 Uludağ, 2005, s. 353.

77 Selimefendigil, s. 129.

78 Selimefendigil, s. 49.

79 Selimefendigil, s. 131.

Tedbirli davranma konusunda uyarılarda bulunduğu için bu yaklaşımında, hikemî bir eda söz konusudur.

Vefanın sözlük anlamı, bağlılık ve verilen söze sadık kalmaktır. Tasavvufî bir istilah olarak ise “*bezm-i eleste Allah’a verilen söze, misaka bağlı kalmak*”⁸⁰ demektir. İnsanoğlunun madde âlemindeki en büyük imtihanı eleste bezminde verilen söze ne derece sadık kaldığı noktasındadır. Kîgılı Şeyh Selim Efendi’nin dünyayı yılanı benzetirken yılanın vefasızlık ve katil olma özelliklerini nazara sunması, kendisine bağlanmasına rağmen ecel demi geldiğinde insanı kaderiyle baş başa bırakmasıdır. Şairin ilişkilerde vefayı ölçüt olarak görmesinin nedeni, gönülden bağlanılan varlıklardan aynı hassasiyeti görmek istemesidir:

*Bağlama gönlün buna külhanedir.
Bunu seven hâsir u noksân olur.
Zehr-i mârdır bî-vefâ, kattâledir.
Tâbi olanın yeri nirân olur.*⁸¹

3.9. Zindan

Zindan, cezalandırma mekânıdır. Suçluların cezalarını tamamlayıp uslanmaları için içinde bekletildikleri yerdir. Düşüşü temsil eder. Dünya ile “denî” aynı kökten türedikleri için alçaklık, çukur sözcükleriyle aynı bağlamda değerlendirilir. Hz. Adem’in cennetten dünyaya gönderilmesi, Bakara suresinde “iniş”⁸² kavramı ile tavsif edildiği için insan dünyaya gönderilmekle hem mekânsal açıdan hem mertebe açısından değer kaybı yaşamıştır. “*Bu takdirde dünya, olması gereken yere çıkması veya olması gereken konumu kazanması için bir zorluk ve imtihan yeridir.*”⁸³ Kîgılı Şeyh Selim Efendi, dünyanın Hakk’a yakın olmayanların başına zindan olacağını ifade ederek dünya huzurunun Hakk’ın belirlediği sınırlar çerçevesinde yaşamakla elde edileceğini düşünür:

*Kurb-ı Hakk’a kim bulursa bî-gümân
Dünya onun başına zindân olur.
Padişah olsun cihâne ser-tâ-ser,
Sonu yoktur, âkıbet vîrân olur.*⁸⁴

Ayrıca dünya ile zindan arasında kurduğu teşbih ile Hz. Muhammed’in “dünyanın mü’minin zindanı”⁸⁵ olduğuna dair hadisinden iktibas yapmıştır:

80 Uludağ, 2005, s. 377.

81 Selimefendigil, s. 67.

82 Bakara 2/36.

83 Karadaş, s. 46.

84 Selimefendigil, s. 67.

85 İmâm Nevevî, s. 208.

*Kanma bu dünya fânidir
Mü'minlerin zindânıdır
Zâlimlerin meydânıdır
Yalvar güzel Allah'a sen
Yapış ezel dergâha sen*⁸⁶

3.10. Kesret

Dünya, tekâmül sürecini tamamlamaya çalışan insanın dert ve elem çekme yeridir. Tasavvufî anlayışa göre mutlak huzur ve sükûnet, yalnızca visal ve kurbiyet âleminde (elest bezmi ve cennet) vardır.⁸⁷ Kişili Şeyh Selim Efendi, dünyayı “kesret” kavramı ile tavsif ederek hem sıkıntının müsebbibi olma yönüne hem de fenâfi'llâha erme konusunda engel teşkil etme özelliğine işaret eder. Kesret, hakikî varlık ölçüsünde olmayan çokluk⁸⁸, tasavvufta vahdete ulaşma sürecinde sâlikî engelleyen durum olarak bilinir. Dünya, eser olduğu için müessirin (Allah) anlaşılması konusunda araç olması gerekirken cazibesi ve nimetleriyle müessirin varlığının anlaşılması hususunda engel teşkil edecek şekilde algılanabilir. Kulun vazifesi, eser mahiyetinde olan bu varlığa layıkıyla yaklaşmaktır:

*Bu âlem-i kesrette çektiğim derd ü elemeler;
Ol dertlere dermân, merkez-i ihsâna haber ver.*⁸⁹

3.11. Kaf Dağı

Kaf Dağı, mitolojik bir dağdır. Bu dağın kâinatı sarmaladığına inanılır. “Eskilerin inanışına göre Kaf Dağı, yeryüzünün en uç noktalarını kaplayan, gökyüzünün kenar noktalarının üzerinde yükseldiği, yerkürenin etrafını çevreleyen ve yerlerin çivisi olarak kabul edilen dağdır.”⁹⁰ Kişili Şeyh Selim Efendi, Hz. Süleyman'ın hükmettiği coğrafyayı tasvir ederken “Kaf'tan Kaf'a” ibaresini kullanır. Bu ibaresiyle kâinatı kast eder. Hükmettiği coğrafya ve iktidarına rağmen dünyanın (fenâ diyarı) Hz. Süleyman'a bile kalmadığını ileri sürerek dünyanın -Hz. Süleyman'ın kıssasından anlaşıldığı üzere- ibret alınacak bir mekân olduğunu düşünür:

*Süleyman padişah geldi,
Ki Kaf'tan Kaf'a hükmetti.
Geçirdi hükmüne Mevlâ
Kamu insan u hem cânı*⁹¹

86 Selimefendigil, s. 131.

87 En-Nedvî, s. 229.

88 Uludağ, 2005, s. 212.

89 Selimefendigil, s. 149.

90 Yıldırım, s. 444.

91 Selimefendigil, s. 45.

3.12. Allah'ın İlminin Yanında Nokta Mesabesinde Olması

Allah'ın ilmi sonsuzdur. Allah, sahip olduğu ilmin gereği olarak, “*olmuşu ve olacağı, görünen ve görünmeyen âlemi, yerde ve gökte olup bitenleri, geçmişi, hâli, geleceği, canlı ve cansız bütün varlıkları, insanların gizli ve âşikâr bütün yaptıklarını*” bilir.⁹² Kiğılı Şeyh Selim Efendi, on sekiz bin âlemin Allah'ın ilminde bir nokta kadar olduğunu belirterek Allah'ın ilminin sınırsızlığını ifade eder:

*On sekiz bin âlem hayâl,
İlminden bir nokta misâl
Ey şe'ni a'lâ! Bî-zevâl
Ya ben kime yalvarayım*⁹³

3.13. Dünyanın Hz. Muhammed'in Yüzü Suyu Hürmetine Yaratılması

“*Levlâke levlâk lemâ halâktu'l eflâk*”⁹⁴ hadisine göre kâinat, âlemlere rahmet olarak gönderilen⁹⁵ Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin “sırr-ı levlâk”⁹⁶ olarak tasavvur ettiği Hz. Muhammed'in, bu hadisinden iktibas yaparak hem dünyanın yaratılış nedenini ifade eder hem de Hz. Muhammed'in yüceliğini anlatır:

*Husûsen fahr-i âlem ki
Habîbullâh, Halîlullâh
Buyurdu hakkına “Levlâk”
Yaratmazdım iki cihân*⁹⁷

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, âlemlerin Hz. Muhammed'in hatırına imar edildiğini, O'nun kapısında Kitmîr olarak kabul edilmek istediğini söyler. Kitmîr, Ashâb-ı Kehf'in köpeğidir. Köpek, değersizliği sembolize ettiği için bu teşbih, Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin mahviyyetkâr ve mütevâzî bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir:

*Bu âlemler seninle oldu t,a'mir
N'olur, kıl beni kapında Kitmîr*⁹⁸

92 Karaman vd., s.21.

93 Selimefendigil, s. 143.

94 Aclûnî, s.214.

95 Enbiya 21/107.

96 Selimefendigil, s. 185.

97 Selimefendigil, s. 47.

98 Selimefendigil, s. 123.

Sonuç

Dünya, kulun tekâmül yolculuğunun ilk menzili olarak bilinen ruhlar âlemi ile son menzili âhiret arasındaki geçici konaklardan biridir. Kur'ân-ı Kerim'de umumiyetle âhiret ile karşılaştırmalı olarak ele alındığı için olumsuz vasıflarla tasvir edilmiştir. Tasavvufta ise vahdet-i vücûd ve tecellî nazariyeleri bağlamında ele alındığı için yokluk mesabesinde görülmüş, masivayı, kesreti temsil ettiği için kulu Allah'tan uzaklaştıran yer olarak tasavvur edilmiştir. Dünya, tecellileriyle kişiyi Mutlak Varlık'a götüren en önemli araçtır. İçinde geçici bir süre kaldığı için sahip olduğu kıymetin, kalma süresi ölçüsünde olması gerektiği düşünülmektedir.

Kiğili Şeyh Selim Efendi, dünyayı misafirhâne olarak algılamakla onun geçici ve aldatıcı oluşunu; gölge, hayal ve lâ makam olarak algılamakla Mutlak Varlık'a göre ârâz, hâdis (sonradan yaratılma) ve tecelli oluşunu; zindan, külhan, sıkıntı veren fikir, yılanın zehri, zalimlerin meydanı, kesret olarak algılamakla dert ve elemle dolu çetin, kararsız ve değersiz bir mekân oluşunu anlatır. Dünyaya dair düşüncelerini pekiştirmek için âyet ve hadislerden iktibaslar yapar. Bunun yanı sıra kâinâta (Kaf'tan Kaf'a) hükmetmesine rağmen dünyanın Hz. Süleymân ve kâinâtın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı Hz. Muhammed'e kalmadığını ifade ederek dünya hayatının geçiciliğine dair düşüncesini örneklerle destekler. Dünyayı tasavvufî bir ıstılah olarak ele aldığı için kozmik bir mekândan (arz/gezegen) ziyade ahlakî bir değer olarak algılar.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, (İsmâîl b. Muhammed), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs I-II*, C. 2, Thk. Yûsuf b. Muhammed el-Hac Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, Dîmeşk 2001.
- Açıkalin, Bünyamin, *Kur'an'da Dünya Hayatına Verilen Değer* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.
- Affî, (Ebu'l Alâ), *Tasavvuf İslam'da Manevî Hayat*, çev. Ekrem Demirli- Abdullah Kartal, İz Yay., İstanbul 2009.
- Ayış, Mehmet Şirin, "Bingöl ve Çevresinde Hâlidîlik", *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî ve Hâlidîliğin Bingöl ve Çevresi Üzerindeki Etkisi(Ulusal Sempozyum)*, (ed. Orhan Başaran), Bingöl Üniversitesi Yay., Bingöl 2017, s. 263-302.
- Demir, Şehmus, *Kur'an'ın Dünya Hayatına Bakışı ve Dünya Âhiret Münasebeti* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.
- El-Çanî, Sebahattin, *Ulemauna Mine'l-Müderisine fi'l-Karni'l-İşrîne*, Daru'r-Ravda, İstanbul 2016, s.186.
- En-Nedvî, (Abdu'l-Bârî), *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Türk Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2009.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2008.
- Erginli, Zafer, "Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünyâ Algısına Toplu Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 2, Bursa 2006, s. 13-76.
- Gider, Mahmut, *Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Mekân Tasavvuru* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2017.
- Karaman, Fikret vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 2006.
- Murata, Sachiko – Chittick, William C., *İslâm'ın Vizyonu*, çev. Turan Koç, İnsan Yay., İstanbul 2015.
- İmâm Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn Elçilerin Efendisi'nden Sözler*, haz. Bekir Tuna, Konevi Yay., Konya 2006.
- İzzetbegoviç, Aliya, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, terc. Salih Şaban, Klasik Yay., İstanbul 2011.
- İzutsu, Toshihiko, *İbn-i Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar*, çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yay., İstanbul 2005.
- Karadaş, Cafer, *Zaman ve Mekan İçinde İnsan ve Kaderi*, Emin Yay., Bursa 2009.
- Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Haz. Hayrettin Karaman vd., TDV Yay., İstanbul 2007.
- Özerol, Nazmi, "Hayâlî Bey'in "Dünya" Algısı", *Turkish Studies*, C. 7, S.4, s. 2547-2559, Ankara 2012.
- Sefercioğlu, M. Nejat, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- Selimefendigil, Molla Halis, *Kiğılı Şeyh Selim Efendi Divan*, Kent Yay., İstanbul 2007.
- Uludağ, Süleyman, "Dünya", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 10, s. 22-25, TDV Yay., İstanbul 1994.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2005.
- Üstüner, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007.
- Yıldırım, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2008.

Divan'dan Örnek Metin

